

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2020 – Volume 29, Issue 5, pp. 6–10
<http://doi.org/10.18352/jsi.656>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

De Wilde, Marjolijn; Vandenbroucke, Frank; Cantillon,
Bea; De Bie, Maria. **40 jaar OCMW & Bijstand**

Leuven: Acco. 2016, 272 p., ISBN 978-94- 6292-724-7

BOOKS

HILDE VLAEMINCK

Hilde Vlaeminck was docent aan KU Leuven (Master in het Sociaal Werk en Sociaal Beleid), lector en praktijkonderzoeker aan de Arteveldehogeschool te Gent
E-mail: hildevlaeminck@gmail.com

40 JAAR OCMW & BIJSTAND

Kritisch stilstaan bij de doeltreffendheid van het OCMW (Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn), een maatschappelijke basisvoorziening, is in deze bange tijden sterk aangewezen. De subtitel in de inleiding voorspelt alvast een dreigende noodsituatie: 'De bijstand als de kanarie van de welvaartstaat' (blz 11). Wie vangt welke signalen op? Wat weten we? Wat leren onderzoeken en studies van de voorbije veertig jaar? Helpt het boek om de huidige evoluties, spanningsvelden, sociaal-economische onzekerheid en maatschappelijke chaos in een historische context te plaatsen? In niet minder dan 13 hoofdstukken presenteren zeventien auteurs - academici en onderzoekers - pertinente vragen, cijfers en kritische beschouwingen rond de houdbaarheid en doeltreffendheid van bijstand en sociale zekerheid.

Eerst een poging om de rijke inhoud van het boek te presenteren. Welke thema's lopen als een rode draad doorheen meerdere hoofdstukken?

Een eerste thema betreft de vraag: 'Wie deden en doen een beroep op een bijstandsuitkering?' Wat is hun profiel? Ontstaan er nieuwe doelgroepen? Onderzoekers stellen een verjonging en een verkleuring vast bij de bijstandhulpzoekers. Anderzijds wordt ook nagegaan wie geen beroep doen op de bijstand terwijl ze toch rechthebbend zijn? Het fenomeen wordt aangeduid als 'non-takeup'. De vraag naar het waarom van dit fenomeen, levert verrassende informatie op. Waar (in welke regio's en steden) zijn er meer/minder bijstandsrisico's? Een bijzondere vraag in de analyse van het profiel is *hoe lang?* mensen in de bijstand blijven en/of wanneer ze doorstromen naar andere uitkeringsstelsel in de sociale zekerheid (bijvoorbeeld werkloosheid; ziekteverzekering).

Een tweede thema betreft de fundamentele basis op grond waarvan bijstand wordt verleend. Ooit was hulp aan armen een gunst. Nu is het een recht. Maar is het ook écht een grondrecht? Een basisrecht voor elke noodlijdende burger? Kan bijstand gewoon automatisch administratief worden toegekend? Het recht op een menswaardig bestaan: wie bepaalt/bewaakt dit? Kunnen referentiebudgetten (helder uiteengezet door Bérénice Storms in hoofdstuk 4) hierbij een richtsnoer zijn? Of werd/wordt bijstand ingezet als een sociaal beleidsinstrument dat voorwaarden stelt? Een 'voor wat hoort wat'- logica? Bijstand wordt dan gekoppeld aan voorwaarden, aan werkbereidheid. Activering als mantra. Contracten maatschappelijke integratie worden opgesteld voor leefloners. In dit verband is het vaak essentieel dat het OCMW netwerken uitbouwt met andere partners in de social profitsector. Een ander aspect betreft de interne en ook externe legitimiteit. Meerdere hoofdstukken behandelen dit thema. Wat leert onderzoek bijvoorbeeld over het maatschappelijk draagvlak van uitkeringen? Wat is de rol van rechtbanken bij geschillen tussen burgers en OCMW's?

Een derde terugkerend thema is de rol van sociaal werkers in een OCMW. **Hoe** passen zij de regels toe? Hoe verzoenen ze hulpverlening en controle? Hoe beïnvloeden ze de besluitvorming? Sanctioneren ze leefloonaanvragers? Hoe maken ze afwegingen? Hoe gaan ze om met de discretionaire ruimte? Hoe denken ze? Hoe kunnen verschillen tussen sociaal werkers worden verklaard? Hoe en in welke zin dragen sociaalwerkopleidingen bij aan de (verdere) professionalisering van maatschappelijke dienstverlening? Hoe kan de aansluiting tussen master en hogeschoolopleidingen sociaal werk verder – beter - worden uitgebouwd met het oog op de verdere professionalisering van sociaal werk en sociaal beleid?

BOOKS

Een vierde thema betreft de structurele positionering van het OCMW ten aanzien van de centrale overheid. Neemt ze de positie in van 'mede-bewind'? Voert ze uit of...legt ze – autonoom - eigen (gemeentelijke) accenten? Hoe gaat het OCMW om met non-profitorganisaties in de lokale context? Zoekt ze actief samenwerking met arbeidsgerelateerde voorzieningen zoals de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling? Bedrijven uit sociale economie. Waarom vormen OCMW's netwerken met andere zorgpartners? Interessant is ook de positionering in de Europese context en de vraag wat Vlaanderen kan leren uit buitenlandse praktijken.

Inhoudelijk is dit een zeer rijk gestoffeerd boek!

Wat dit boek bij mij als lezer heeft opgeroepen?

Ik heb dit werk met veel interesse gelezen. Niet alleen om de historische context nog eens op te frissen, maar ook en vooral om die te confronteren met de huidige - Corona - actualiteit. Waar ik aanvankelijk aarzelde of een historisch werk - in 2016 op de markt gebracht - mogelijk al gedateerd zou zijn, meen ik dat dit boek nu, anno 2020, essentieel en noodzakelijk is omdat het de fundamenten van ons sociaal zekerheidssysteem en de grote kritische vragen opnieuw en terecht op de kaart zet.

Wat ik persoonlijk sterk vond is de aandacht voor de steeds terugkerende, oude maar fundamentele vraag wie ondersteuning 'verdient' en wie niet. In internationale literatuur reeds lang bekend als de 'deservingness' kwestie. Het boek gaat hier grondig en kritisch op in. Harde onderzoeksdata (Van Oorschot, hoofdstuk 8) brengen een genuanceerd en geactualiseerd inzicht over dit spanningsveld. Ze zijn ook nu nog steeds verbazend actueel. Persoonlijk voeg ik hier graag als historische bron Mary Richmond (1861-1928) aan toe. Ze verzette zich fel tegen het maken van een scherp onderscheid tussen waardige en onwaardige armen. En bepleitte werkwijzen die de mens als een persoon-in-wisselwerking-met-zijn-omgeving zagen (Jagt, L. 2008, p. 27).

Wie spreekt over 'deservingness' botst onvermijdelijk op ethische en normatieve vraagstukken. Met name de werkbereidheidseis, de activeringsdrang (dwang) en of en in welke mate sociaal werkers waarden wegen en afwegen. Hoeveel nadruk leggen ze op autonomie en vrijheid van burgers om hun eigen leven te bepalen. Het recht om het eigen leven te bepalen, het recht op een menswaardig bestaan. Wat betekent menswaardig? Wie bepaalt dit?

Het begrip 'legitimiteit' komt herhaaldelijk ter sprake. Reeds in 1990 promoveerde Geert van der Laan op het thema 'Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk'. Wie of wat legitimeert

welke soorten dienstverlenende interventies aan wie? Al blijft de eis voor elke sociaal werker gelden dat elke interventie moet kunnen worden gelegitimeerd. Wie beslist op welke professionele, ethisch-normatieve, subjectieve gronden tot welke vorm van interventie. Wanneer wordt er ten onrechte niet ingegrepen (nalatigheid)? Wanneer wordt er ten onrechte ingegrepen (disciplineren)?

Hoofdstuk 12 beschrijft een concreet project rond netwerkvorming bij dak- en thuislozen en kijkt hoe legitimiteit (zowel intern als extern) wordt ontwikkeld. En staat stil bij de resultaten.

Ook al zitten er tussen de vele auteurs niet meteen échte uitvoerende sociaal werkers, toch brengen de meeste hoofdstukken de sociaal werkers onder de aandacht. Hoofdstuk 5 bijvoorbeeld bevat een verrassend onderzoek, uitgevoerd bij 646 sociaal werkers in 90 Vlaamse OCMW's. Het onderzoek leert hoe sociaal werkers omgaan met de 'werkbereidheidseis' die het OCMW vraagt van de bijstandsccliënt. Hoe ze omgaan met 'billijkheidsredenen' in hun besluitvorming.

De diverse perspectieven van waaruit gekeken wordt naar armoede, naar bijstand, naar discretionaire ruimte is in meerdere hoofdstukken sterk uitgewerkt. En vooral hoe auteurs er over het algemeen goed in slagen om de complexiteit van de vraagstukken en spanningsvelden helder te verwoorden. Hoe onderzoekers hun taai tabellen leesbaar maken. Hoe ze de lezer attenderen op wat het onderzoek niet of nog niet aan het licht bracht.

Een ander sterk punt in deze publicatie is de verwijzing naar internationale ontwikkelingen. Niet enkel naar Nederland. Het boek bevat een reeks tabellen en grafieken die overigens vaak helder worden toegelicht. Het besluit in het boek onderstreept dat bijstand "de superioriteit van de Belgische welvaartstaat blijft én in breder perspectief de Europese traditie". Van Istendael (2019, p. 230) noemt sociale zekerheid "het kroonjuweel van de Europese beschaving, even groots als die van de Franse kathedralen...de sociale zekerheid beschermt ons drie keer tegen armoede: armoede door ziekte, armoede door werkloosheid en armoede door hoge leeftijd."

Twee 'cliëntverhalen' of 'voorbeeldverhalen' werden (slechts...) als appendix toegevoegd. Ze hadden net zo goed als een soort rode draad mee kunnen reizen door de hoofdstukken. Didactisch valt er met deze verhalen zeker te werken. Jammer dat OCMW-clieënten zelf in dit boek niet aan het woord komen.

Ook de stem van politieke gemeentelijke volksvertegenwoordigers die het geheel van de OCMW werking vaak heel diep kleuren, ontbreekt nagenoeg.

BOOKS

De verklarende woordenlijst is beslist nuttig en noodzakelijk. Het verhoogt de toegankelijkheid niet alleen voor Vlaamse lezers. Eventueel kan daaraan nog een aantal begrippen worden toegevoegd. Woorden zoals 'activeringsinspanningen'; 'mogelijkheidsvoorwaarden' (blz 53); 'bodembescherming' (blz 64); 'aanzuiveringsregeling' (blz 72); 'REMI: Referentiebudgetten voor een Menswaardig Inkomen' (blz 78); 'streefbedrag' (blz 79); 'de werkbereidheidseis' (blz 84) 'overwegingen van hulpwaardigheid' (blz 146); 'sturingsarrangementen' (blz 179).

Een zeer uitgebreide literatuurlijst achteraan is het sluitstuk van een stevig, soms taai, maar o zo essentieel boek.

De layout is niet meteen wervend. Een streng ogende zwart-wit cover. Een titel, gedomineerd door een cijfer. Geen probleemstelling op de cover. Geen subtitel, geen prangende vraag die uitnodigt tot lezen. Het lijkt een streng – saai – soort jubileumboek als een verplicht nummer?

Een veelheid van auteurs en een veelheid aan subthema's die in meerdere hoofdstukken ter sprake komen. Herhaling is soms niet te vermijden. Auteurs verwijzen ook geregeld naar andere hoofdstukken. Dat elk hoofdstuk een analoge structuur kreeg in dit boek, bevordert de toegankelijkheid.

Elke student sociaal werk maar ook elke lector aan een hogeschool sociaal werk zou dit boek moeten lezen. Het gaat immers over een basisvoorziening in een samenleving die mensen uit de armoede kan halen. Die zorgt dat elke burger een garantie heeft op een menswaardig leven.

Een boek dat op termijn weer mag en moet geüpdatet worden. Geen veertig jaar wachten. Maar OCMW & bijstand voor en na Coronacrisis. Graag ook auteurs inschakelen met werkveldervaring met en zonder mondmaskers.

REFERENTIES

- Jagt, L. (2008). *Van Richmond naar Reid. Bronnen en ontwikkeling van taakgerichte hulpverlening in het maatschappelijk werk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Van Istendael, G. (2019). *De grote verkillig*. Antwerpen: Atlas Contact.